

Zeldzaam en lastig op naam te brengen

Wilde rozen leveren bijdrage aan

Rosa corymbifera
(heggeroos) in
houtwallen
van de Goesse
Poel in Zee-
land.

Detail van *Rosa corymbifera*
(heggeroos)

De meeste wilde rozesoorten zijn zeldzaam. Van een aantal bestaan zelfs maar enkele populaties. In Nederland komen zo'n vijftien soorten in het wild voor. De wilde rozen zijn pas goed op naam te brengen als de bottels rijp zijn. Ecologisch zijn ze bijzonder interessant. Door de grillige, soms warrige en zelfs liaanachtige groeiwijze leveren ze een bijdrage aan structuurrijkdom in de natuur.

De wilde rozen vertonen een grote morfologische variatie, die nog eens versterkt wordt door onderlinge kruisingen. Waar de ene soort ophoudt en de andere, is niet altijd duidelijk. Door apomixis, het ontwikkelen van zaad zonder bevruchting, kan het type van de moederstruik steeds weer uit het zaad terugkomen.

Bij kruisbestuiving spelen de erfelijke eigenschappen van de moederplant een grotere rol dan die van de stuifmeelleverende struik.

Wilde rozen komen vooral voor op de rijkere klei- en leembodems. De mergel van Zuid-Limburg, de leem- en kalkbodems van de Achterhoek bij Winterswijk, het rivierengebied en de

kustduinen zijn het rijkst aan wilde rozen. In de zand- en veengebieden van West-Nederland, Noord-Brabant, Gelderland en Drenthe komen vrijwel geen wilde rozen voor. Langs spoorlijnen en op emplacementen komen nog weleens verwilderde rariteiten voor, zoals de bergroos (*Rosa glauca*) en de bottelroos (*Rosa villosa*). Rozen zijn vrijwel alle gebonden aan zonnige plekken van boszomen en houtwallen. Ze zoeken daar vaak het gezelschap van andere doornstruiken als meidoorn, sleedoorn, wegedoorn, duindoorn en braamsoorten.

Foto's: Bert Maes.

n structuurrijkdom in natuur

Bosrozen

Alleen de bosroos (*Rosa arvensis*) komt in schaduwrijke plekken midden in het bos voor, maar zal daar zelden tot bloei komen. De bosroos is te herkennen aan de lang gesteelde vrij kleine witte bloemen en ronde bottels. De stijlen vallen op doordat ze in een bundeltje vergroeid zijn. De bosroos komt vermoedelijk alleen nog in Zuid-Limburg en een enkele plaatsen in Midden-Limburg voor. Vroeger kwam de soort ook in Zuid-Beveland voor, maar is daar al lang niet meer gezien.

De egelantier

De bekendste wilde roos is ongetwijfeld de egelantier (*Rosa rubiginosa*), die zo heerlijk naar appels ruikt vanwege de bladklieren. De bloemen zijn mooi roze van kleur. Het is een van de weinige wilde roesoorten die al heel lang in cultuur is, ook vanwege de symbolische en mythologische betekenis. Alleen in de duinen is de egelantier algemeen, maar wordt er ook aangeplant omdat de soort geschikt is om duinzand vast te houden. De egelantier is een struik die vrij rechtop groeit. In Zuid-Limburg komen ze voor in de bosranden en graften van de heuvels. Verder is de egelantier behoorlijk zeldzaam in het wild. Ze kunnen tot forse struiken van 2 tot 3 m uitgroeien. De stengels zijn te herkennen aan het voorkomen van twee soorten stekels: kromme en rechte, naaldachtige stekels. In Zuid-Limburg komen nog de verwante en bijna uitgestorven kraagroos (*Rosa agrestis*) en de kleinbloemige roos (*Rosa micrantha*) voor. Ze ruiken veel minder naar appels. De kraagroos heeft een kleine, heldere witte bloem en smalle, wigvormige blaadjes. De kleinbloemige roos lijkt sterk op de egelantier maar de bloem is kleiner en de stengels hebben maar één soort stekels. De kraagroos is een typische soort uit het mergelland en groeit op-timaal op zonnige plaatsen van steile hellingen. De kleinbloemige roos wordt soms nog in het rivierengebied gevonden.

Viltrozen

De viltrozen hebben een zeer beperkt verspreidingsgebied. Net als de egelantier zijn ze sterk beklierd, ook de

bottels, maar ze ruiken nauwelijks naar fruit, soms wat naar hars of terpentine. De bladeren zijn sterk tot viltachtig behaard waaraan ze goed te herkennen zijn. De stekels zijn recht of iets gebogen. De viltroos (*Rosa tomentosa*) is tamelijk zeldzaam. Er zijn slechts enkele groeiplaatsen bekend met name in Zuid- en Midden-Limburg, de Achterhoek bij Winterswijk, in het rivierengebied en in de duinen. Het gaat meestal om slechts enkele exemplaren. Enkele jaren geleden werd er door de, in het begin van dit jaar overleden, wilde rozenkenner Maas Jansen een nieuwe viltroos ontdekt in een tichelkleigebied van Groningen: *Rosa sherardii*. In tegenstelling tot de witbloemige *Rosa tomentosa* heeft deze roos fraaie, diep roze, bijna violette bloemen. Inmiddels zijn er nog enkele andere groeiplaatsen ontdekt. Soms wordt nog de bottelroos (*Rosa villosa*) aangetroffen, die vroeger en nog wel, werd gekweekt voor medicinale doeleinden. Ook deze heeft dieproze bloemen. Door de opvallend grote, sterk beklierde bottels en grotere bladeren is de bottelroos goed te herkennen.

Hondsrozen

De lastigste groep van wilde rozen wordt gemakshalve onder één noemer gerekend: de hondsrozen. De hondsrozen zijn over het algemeen forse struiken, zelfs tot 5 á 6 m hoog, met lange, overhangende takken. De stengels hebben haakvormig gebogen stekels. De bloemen variëren van witachtig tot roze. Van de hondsrozen bestaan enkele oudere gekweekte selecties. In het begin van de eeuw werden veel hondsrozen uit de natuur weggehaald om er gekweekte stammen op te enten. De meest algemene van de hondsroos-groep is *Rosa nitidula*, die zich kenmerkt door kale, beklierde en dubbel gezaagde blaadjes. *Rosa canina*, de hondsroos in engere zin, lijkt er wat op maar heeft klierloze en meestal enkel gezaagde blaadjes. De blaadjes van de *Rosa canina*

zijn vaak wat blauwachtig aan de onderzijde. Verder worden nog al eens aangetroffen de heggeroos (*Rosa corymbifera*) met behaard blad en *Rosa obtusifolia* die behalve behaard ook beklierd is. De hondsrozen komen voor in houtwallen en bosranden, vooral op leemachtige en wat vochtige bodem. Vooral de *Rosa corymbifera* en *Rosa obtusifolia* komen nogal eens in natte gebieden voor, maar staan zelf nooit in het water. Voorbeelden van rijke hondsroosgebieden zijn de Maasheggen op de grens van Limburg en Noord-Brabant, de houtwallen van de Goesse Poel onder Goes, het Kromme Rijngebied bij Utrecht, de beekdalen van de Achterhoek en Midden-Limburg, de Löss en Mergelstreek van Zuid-Limburg en de duinen van ondermeer Meijendel, Oost-Voorne en Cadzand. In de duinen komen ze zowel voor in de struwelen als in de meer bosachtige binnenduinen tussen de meidoorns.

Struweelrozen

Voor de specialisten zijn er een paar zeer zeldzame roesoorten die op het

Rosa sherardii
(viltroos)

eerste gezicht sterk op de hondsrozen lijken, maar toch een heel eigen karakter hebben: de zogenaamde struweelrozen. We kennen de behaarde struweelroos (*Rosa caesia*) en de kale struweelroos (*Rosa vosiagica*). Deze rozen kenmerken zich door een vlakke bovenkant van de bloembodem met een wijde opening waar

de stijlen doorheen komen. Bij de bovengenoemde hondsrozen betreft het altijd een zeer kleine opening van minder dan een millimeter. Verder staan bij de struweelrozen de kelkbladen na de bloei opgericht of afstaand, maar nooit teruggeslagen. Struweelrozen lijken op afstand een beetje op egelantiers vanwege de groeivorm. Ze kunnen ondergrondse uitlopers vormen. Van de verspreiding van de struweelrozen is nog weinig bekend. De meeste zijn in de duinen, in het oostelijke rivierengebied en in Zuid-Limburg aangetroffen. Nog minder bekend zijn een tweetal aan de hondsrozen verwante rozen, die zich kenmerken door beklierde bloem- en bottelstelen. Bij de bovengenoemde soorten zijn deze vrijwel altijd klierloos. Ook hier bestaat er weer een behaarde en een kale variant: *Rosa deseglisei* en *Rosa andegavensis*. Mogelijk betreft het in Nederland alleen verwilderde of adventief voorkomende exemplaren.

Het duinroosje

Het duinroosje (*Rosa pimpinellifolia*) treffen we vooral in de kalkrijkere duinen tussen Bergen aan Zee en Scheveningen aan, maar verspreidt zich ook wel op de Waddeneilanden. Ze staan vooral op de noordhellingen. Vroeger kwam het duinroosje ook op de kalkrijke oeverwallen langs de rivieren voor, maar is daar nu verdwenen. Het duinroosje kan, zoals bij Bergen aan Zee en Katwijk, in grote getale voorkomen. Meestal groeit deze roos laag bij de grond, met de witte, crêmekleurige of iets rose-achtige bloemen en latere violet-rode tot bijna zwarte bottels. Soms kunnen de stengels echter tot een meter hoog worden. De stengels zijn dicht bezet met talloze borstels en rechte stekeltjes. Vanwege het vermogen om zand vast te leggen, is het duinroosje aangeplant in de duinen. Veelal is daarbij regionaal vruchtmateriaal opgekweekt, zoals bij Casticum in het gebied van de Noord-Hollandse Waterleidingduinen.

Bedreiging en toepassing

Vele rozen zijn verdwenen met het verwijderden van talloze houtwallen

Rosa agrestis (kraagroos)

en bosranden, voornamelijk in deze eeuw. Een paar jaar geleden is door de Stichting Bronnen in Nijmegen een begin gemaakt met het oogsten van bottels van meer en minder bedreigde, wilde rozen. Het zijn ideale struiken om toe te passen bij landinrichtings- en natuurontwikkelingsprojecten. Een drastische uitbreiding van diverse verdwijnende populaties is uit oogpunt van genenbehoud urgent geworden.

Met name de egelantier en hondsrozen worden steeds meer toegepast in bosplantsoenen maar ook langs opritten van snelwegen, middenbermen, parkeerplaatsen en dergelijke. De herkomst van dit plantmateriaal is meestal niet bekend, maar zal zelden uit ons eigen land afkomstig zijn. Dergelijk plantmateriaal wordt zelfs in of in de nabijheid van natuurgebieden aangeplant. Hierdoor kan een vertroebeling van de toch al schaarse wilde rozenpopulaties ontstaan. Gebruik van oorspronkelijk plantmateriaal is dan ook dringend gewenst.

Rosa pimpinellifolia (duinroosje)

Rosa vosiara (kale struweelroos)

Bert Maes

B. Maes heeft een ecologisch adviesbureau in Utrecht. Eerdere artikelen van zijn hand over inheemse bomen en struiken in Nederland verschenen in Tuin & Landschap nummer 2, 7, 12, 17 en 23 van 1992; 3, 11, 22 en 26 van 1993 en 5, 6, 7, 9 en 14 van 1994.